

Berg, M. K. A. van den, Berteloot, A., Mertens, Th., *Het Gaesdonckse traktatenhandschrift. Olim hs. Gaesdonck, Collegium Augustinianum, ms. 16* (Middeleeuwse verzamelhandschriften uit de Nederlanden IX; Hilversum: Verloren, 2005, 373 blz., €30,-, ISBN 90 6550 787 6).

Deze studie bevat de diplomatieke editie van het Gaesdonckse traktatenhandschrift dat stamt uit de jaren 1560-1570 en in het Arnhemse Agnietenklooster tot stand is gekomen. Tijdens de reformatie werd het overgebracht naar het eveneens Arnhemse klooster Gaesdonck, alwaar het in 1701 nog vermeld wordt. In 1939 werd het uit veiligheidsoverwegingen naar Munster overgebracht; daar verbrandde het in 1944. Omdat er gelukkig 269 zwart-wit foto's van over zijn die Titus Brandsma in de jaren dertig liet maken, was het mogelijk dat nu deze tekst-editie tot stand kwam. Naast de teksteditie bevat het boek ook een uitvoerige inleiding, waarin een formele en een inhoudelijke bespreking van het manuscript.

De tekst bestaat uit zeven zogenaamde codicologische eenheden, die door cesuren gescheiden worden; een katerscheiding valt samen met de overgang naar een volgende tekst, of samenstel van teksten, in combinatie met een wisseling van handen. De teksten zijn alle in dezelfde kring en ongeveer in dezelfde tijd geschreven. Er zijn negen verschillende handen te onderscheiden. De eerste eenheid bestaat uit twee passie-teksten en een aantal parafrasen op het evangelie, o.a. over de tekst 'ego sum via...' en *Job*. 1:9-14. Het tweede deel bevat teksten van (Pseudo-) Ruusbroec en Tauler. In deel drie kunnen we lezen hoe we geestelijk moeten leven, onder andere door Christus na te volgen. In deel vier staan teksten van Heinrich Seuse, in deel vijf preken van Eckhart. Ook in deel zes vinden we preken van Eckhart en een Middelnederlandse vertaling van het *Soliloquium* van Gerlach Peters. Deel zeven tenslotte bevat weer preken van (Pseudo-)Eckhart. De taal van het geheel vertoont noordelijke en oostelijke kenmerken.

Dit handschrift laat ons goed zien welke teksten bij de moderne devoten en hun geestverwanten in aanzien stonden. Allereerst is dat natuurlijk het evangelie zelf en dan vooral het 'Qui sequitur me...', maar ook Ruusbroec en de Duitse mystici waren een belangrijke inspiratiebron, al zou Geert Grote Ruusbroec hebben verweten dat hij te weinig angstgevoelens had. Van één van de belangrijkste auteurs uit eigen kring, Gerlach Peters, is het *Soliloquium* opgenomen. Alle teksten zijn in het Middelnederlands geschreven of vertaald, wat niet verwonderlijk is omdat de tekst uit een vrouwenklooster stamt.

Tot nu toe is slechts een beperkt aantal teksten uit dit manuscript gepubliceerd of becommentarieerd, zodat deze teksteditie voor vaklieden zeer belangrijk is. De technische bespreking van het handschrift is zeer uitvoerig. Ware het niet dat dit negatief klinkt, dan zou ik zeggen dat op alle slakken zout wordt gelegd (!). Er is een uitvoerig overzicht van de gebruikte afkortingen in het handschrift, er zijn drie registers: van opschriften, incipits en van namen en plaatsen, en er is ook een concordantie met Christ (1910) en Beuken (1934), die eerder het handschrift beschreven. Negen zwart-wit

afbeeldingen laten de negen verschillende handen van het manuscript zien.

Juist ook omdat dit handschrift nooit in zijn geheel is uitgegeven en het origineel verloren is gegaan is het, zoals gezegd, van groot wetenschappelijk belang dat er nu een zeer goed toegankelijke editie ligt, zowel voor neerlandici als voor historici. Ik vind het overigens wel erg jammer, dat de bronverwijzingen — naar bijbelplaatsen, teksten van kerkvaders en andere middeleeuwse auteurs — niet zijn opgelost, al ben ik me er zeer goed van bewust, dat dit de verschijning van het boek aanzienlijk zou hebben vertraagd. Anderzijds zou dit wel een grote meerwaarde hebben opgeleverd, zeker ook wanneer dit boek in een onderwijssituatie gebruikt wordt. Samenwerking met een historicus en/of theoloog zou dit wellicht mogelijk hebben gemaakt. Blijft overeind, dat de editie die nu voorligt voor met name Neerlandici de moeite van het aanschaffen waard zal zijn.

P. Bange

Hoek, S. H. H. van der, *'Limburgs groote mond'. De politicus en journalist mr. Leopold Haffmans (1826-1896)* (Dissertatie Nijmegen 2005; [Venlo: Van der Hoek tekstproducties, 2005, 304 blz., €24,50, ISBN 90 801054 5 7]; Stassen, M. J. L. A., Charles Ruys de Beerenbrouck. Edelman - staatsman 1873-1936. Een leven lang een vaste waarde, Maastricht: Uitgeverij Tic, 2005, 279 blz., €19,90, ISBN 90 76043 88 4).

Twee studies over een Limburgs politicus zijn in één jaar verschenen. Zij hebben gemeen dat het autochtone katholieken betreft. Wat ze doen verschillen zijn de tijd en de omstandigheden waarin de politici opereerden, hun totaal verschillende karakters en de benaderingswijze van de auteurs.

De in Horst geboren J. H. L. (Leopold) Haffmans was lid van de Tweede Kamer van 1866 tot zijn dood in 1896. Hij was sociaal, economisch en cultureel geworteld in zijn geboortestreek. Zijn familie bezat er veel onroerend goed dat door zijn broers via huwelijken nog werd uitgebreid. Haffmans schreef als hoofdredacteur van het *Venloosch Weekblad* ruim 33 jaar wekelijks een artikel. Evenals zijn vader en grootvader was hij kantonrechter in Venlo. Het duurde een paar verkiezingen voordat hij een kamerzetel kon innemen. In 1866 gelukte het hem met slechts drie stemmen meer dan het zittende kamerlid. Deze afgevaardigde, K. Cornelis, had voor de motie-Keuchenius gestemd die de regering deed besluiten de kamer te ontbinden en nieuwe verkiezingen uit te schrijven. Toen Haffmans eenmaal was verkozen, werd hij — vanaf de tweede herverkiezing — steeds met een royale meerderheid herkozen. Dit gebeurde achtereenvolgens in de districten Roermond, Boxmeer en Venlo

In hoeverre de motie-Keuchenius een rol heeft gespeeld in het district Roermond blijft in het boek terzijde. Duidelijk is het visitekaartje dat de kandidaat in zijn weekblad afgaf. Zijn politiek verleden waarborgde volgens hem zijn onafhankelijkheid en onpartijdigheid. Alle kiesgerechtigden ontvingen bovendien een circulaire waarin Haffmans aangaf 'vóór of tégen elk ministerie te zijn naarmate een ministerie vóór of tégen Limburg was.' Iemand die zich onafhankelijk en onpartijdig noemde, was geen medestander van Thorbecke. Veel katholieken waren dat in de jaren zestig wel. Haffmans' kamerlidmaatschap viel in de periode dat de katholieken zich van de liberalen afwendden, antiliberaal werden en toenadering tot elkaar en de antirevolutionairen zochten. Het was ook de tijd waarin partijvorming plaatsvond. Hierin kon en wilde Haffmans geen rol spelen. Hij was en bleef onafhankelijk, zonder programma. Zijn enige bijdrage aan de partijvorming was dat hij zich sterk maakte voor de verkiezing van Schaepman met wie hij in die tijd vriendschappelijk omging. Die stelde een programma voor de katholieken op en bracht ze in het jaar van Haffmans overlijden bijeen in één fractie. Toen Schaepman was verkozen, ontstond na negen maanden al een blijvende verwijdering omdat het nieuwe kamerlid voorstander van vermogensbelasting bleek te zijn. De opgevallende plaats na het overlijden van Haffmans werd ingenomen door Nolens die zijn geloofsgenoten zou disciplineren.